

*До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-03
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77*

ВІДГУК

опонента на дисертацію

**ПЛЬОХОВОЇ Анастасії Юріївни на тему:
«ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ
ВИДОБУВАННІ ВУГІЛЛЯ», подану на здобуття ступеня доктора
філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Підвищення загального рівня соціально-економічного розвитку суспільства неминуче супроводжується збільшенням споживання невідновних природно-мінеральних ресурсів, інтенсивною розробкою родовищ корисних копалин, що має негативний вплив на навколишнє природне середовище та стан забезпечення екологічної безпеки загалом. В зв'язку з цим, можемо стверджувати про те, що ефективне та невиснажливе використання надр стало одним із нагальних завдань сучасності в сфері природокористування. Процес реформування гірничодобувної галузі та інтенсивне використання надр вимагає постійного вдосконалення нормативно-правового механізму з метою забезпечення раціоналізації, екологізації надрокористування та дотримання основних вимог у галузі охорони надр.

При цьому, зволікання зі здійсненням правових реформ у сфері користування, забезпечення екологічної безпеки та охорони надр має вплив на темпи впровадження у життя прогресивних ідей екологічного законодавства. Зміни та доповнення до законодавства України про надра стосовно окремих видів надрокористування в певній мірі компенсують відставання у реформуванні механізмів реалізації законних прав та інтересів суб'єктів надрокористування. Однак, вони не дозволяють загалом вирішувати правові конфлікти як з точки зору забезпечення природоохоронної спрямованості законодавства про надра, так і щодо державних гарантій реалізації встановлених цим законодавством можливостей для надрокористувачів.

Слід констатувати, що сучасне законодавство України про надра знаходиться у стані розвитку, а тому йому притаманні такі риси, як непослідовність, незавершеність, деяка неузгодженість з іншими галузями права, відсутність чітких юридичних визначень та гарантій. Такий стан законодавства при кризі техногенної та екологічної безпеки в умовах зростаючого темпу процесу закриття вугільних шахт, зокрема, як через їх економічну нерентабельність, так і через руйнування чи затоплення внаслідок збройної агресії РФ проти України, призводить до виникнення серйозних за наслідками надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру. У зв'язку з цим, з метою попередження виникнення та подолання негативних наслідків у разі їх настання необхідна дієва законодавча база для удосконалення правового механізму в сфері забезпечення екологічної безпеки в процесі використання надр при видобуванні вугілля.

Витребуваними в нашій країні вважаються такі викопні ресурси, як вугілля і природний газ. Наразі стає очевидним, що підвищення економічної, енергетичної та екологічної безпеки дозволить нарощувати вітчизняне виробництво, однак це має супроводжуватися одночасно зі зниженням енергоємності економіки держави загалом, диверсифікацією джерел і шляхів постачання енергоресурсів. Зазначене вище зумовлює необхідність у формуванні дієвої та ефективної законодавчої бази, а також напрацювання теоретико-правового підґрунтя для регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки, в тому числі при видобуванні вугілля.

У правовій доктрині питання, що стосуються проблем екологічного права, гірничого права та права екологічної безпеки, в тому числі, щодо правового забезпечення екологічної безпеки в різних сферах природокористування, досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями. Однак, питання щодо правового забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля станом на сьогодні залишаються недостатньо розкритими та висвітленими.

Таким чином, зазначене вище дозволяє стверджувати про те, що подана на рецензування дисертаційна робота Пльохової А.Ю. на тему «Правове

забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля» відповідає важливим та пріоритетним напрямкам наукових досліджень у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» та спеціалізацією 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

Дисертація, яка подана на рецензію, виконана відповідно до плану кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Проблеми вдосконалення правового регулювання користування природними ресурсами та комплексами в Україні» (державна реєстрація № 0116U006161). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 23 листопада 2018 року).

Обґрунтованість та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та пропозиції, які сформульовані дисертанткою, в своїй переважній більшості є аргументованими і переконливими. При їх доведенні та обґрунтуванні авторкою використано низку вітчизняних і зарубіжних наукових джерел із екологічного, гірничого права, права екологічної безпеки, а також праць представників природничих наук та філософії, законодавства України та законодавства зарубіжних країн, матеріали судової практики. Загалом джерельну базу дослідження можна вважати достатньо репрезентативною (список використаних джерел містить 285 найменувань).

Використана в дисертації сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання (діалектичний, формально-логічний, моделювання, тлумачення правових норм, статистичного аналізу, індукції, дедукції, системно-структурний та ін.) склала методологічну основу роботи. Крім того, комплексне опрацювання й системний аналіз наукових джерел та нормативно-правових актів у рецензованій роботі надало можливість дисертантці сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації. Все це забезпечило належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів,

охопило завдання, які дисертантка поставила в межах дослідження даної роботи.

Так, структура дисертації логічно корелюється із поставленими завданнями, відповідає об'єкту та предмету дослідження і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Всі розділи і підрозділи за своїм змістом є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, розкривають основні положення дисертаційного дослідження та спрямовані на досягнення мети наукового дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, поставлено мету та завдання дослідження, визначені його методи, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано основні результати дисертаційного дослідження, які характеризуються науковою новизною і виносяться на захист, визначено практичне значення, наведено відомості щодо апробації отриманих результатів та кількості публікацій за темою дослідження.

Перший розділ дисертації присвячений загальній характеристиці правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля. Розглядаючи історико-правові аспекти забезпечення екологічної безпеки в даній сфері, авторка удосконалила підхід до виокремлення етапів становлення законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля на українських землях. Так, визначальним обрано комплексний критерій, що включає зміст заходів, пов'язаних із забезпеченням вимог екологічної безпеки у відповідній сфері господарської діяльності щодо використання певного виду природного ресурсу, і зміст базового нормативно-правового акту, який регулює сукупність правовідносин у даній сфері.

Дисертантка в процесі розгляду суб'єктно-об'єктного складу правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, визначила коло суб'єктів в даній сфері та здійснила їх класифікацію за рівнями в залежності від обсягів їх повноважень: загальнодержавний, регіональний,

галузовий, виробничий, громадський (с. 48-55). Також розглянуто сукупність об'єктів в окресленій сфері та виокремлено два основних, на думку авторки, об'єкта, які зазнають чи можуть зазнавати негативного впливу від гірничих робіт – «геологічне середовище» і «гідрогеологічне середовище». При цьому, в роботі розкривається суть останнього в межах тематики, що досліджується.

Досліджуючи зміст правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, авторка, зокрема, зупинилася на комплексному дослідженні передбаченої нормами права сукупності прав і юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин у даній сфері, внаслідок чого їй вдалося зробити певні висновки (с. 79-80). Крім того, проаналізовано міжгалузовий характер сучасного змісту правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, що здійснюються за допомогою приписів норм різних галузей права, як на загальному і спеціальному, так і на законодавчому й підзаконному рівнях.

Загалом дисертанткою у межах дослідження 1-го розділу представленої роботи обґрунтовано положення про те, що правове забезпечення екологічної безпеки у сфері видобування вугілля здійснюється за такими основними напрямками, як: 1) забезпечення екологічної безпеки потенційно небезпечних виробничих вугледобувних об'єктів; 2) попередження забруднення довкілля небезпечними наслідками й відходами вуглевидобутку; 3) попередження й ліквідація надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру на вугледобувних об'єктах (с. 83).

В другому розділі дисертації розглянуті правові засади забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, а саме – інституційно-правова та функціонально-правова складові забезпечення екологічної безпеки в даній сфері, а також юридичні гарантії та відповідальність за порушення законодавства в сфері екологічної безпеки при видобуванні вугілля.

Зокрема, Пльохова А.Ю. відмічає, що класифікацію суб'єктного складу інституційно-правового забезпечення екологічної безпеки в діяльності добувних підприємств вугільної галузі слід поділяти за такими групами органів: за рівнем

забезпечення екологічної безпеки; за характером компетенції; за обсягом компетенції; за розподілом державної влади (с. 103). Крім того, дисертантка окремо відзначила недоліки сучасного стану функціонування системи органів забезпечення екологічної безпеки в сфері видобування вугілля (с. 104).

Водночас, проведений аналіз наукових доробків, приписів надрового, гірничого та земельного законодавства, які розкривають особливості функціонально-правового забезпечення екологічної безпеки на різних стадіях видобування вугілля, дав можливість авторці сформулювати власні висновки в межах дослідження даної проблематики (с. 127-129).

В дисертаційній роботі набуло подальшого розвитку положення щодо розуміння юридичної відповідальності за правопорушення у галузі забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля як комплексного, міжгалузевого інституту права, що складається із норм екологічного, цивільного, трудового, адміністративного, кримінального права, в межах якого можливе дослідження суспільних відносин у сфері використання й охорони надр з метою вивчення, формування уявлення, систематизації й розмежування різних видів юридичної відповідальності в даній сфері (с. 144).

Підсумовуючи результати розгляду проблематики в межах дослідження 2-го розділу даної роботи, слухними є твердження дисертантки про те, що нормативно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля є недосконалим, у зв'язку з чим нею сформульовано пропозиції щодо усунення прогалин у правовому регулюванні даних відносин. Зокрема, обґрунтовано необхідність внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, у тому числі, до Кодексу України про надра, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Гірничого закону України тощо.

Правове забезпечення екологічної безпеки об'єктів вугільної галузі в особливих умовах стало предметом дослідження у третьому розділі дисертаційної роботи. Авторкою, зокрема, розглянуто: особливості адаптації національного законодавства в даній сфері в умовах євроінтеграції; стан і проблеми правового забезпечення екологічної безпеки вугільних об'єктів у

період збройної агресії в Україні; перспективи розвитку законодавства про екологічну безпеку при повоєнному відновленні видобування вугілля.

Наразі питання, присвячені адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, є вкрай актуальними, а проблематика повоєнної відбудови України в різних сферах життєдіяльності суспільства постає дуже гостро. Війна призвела до численних руйнувань населених пунктів та об'єктів інфраструктури, спровокувала невідворотний негативний вплив на навколишнє природне середовище, що ще більше призвело до підвищення рівня екологічної небезпеки на території нашої держави. В зв'язку з цим, очевидним є те, що для відновлення роботи та забезпечення екологічної безпеки на об'єктах вугільної галузі, як у період збройної агресії проти України, так і у повоєнному відновленні видобування вугілля, має бути створений дієвий державно-правовий механізм, зокрема, з урахуванням європейських підходів та практики правового регулювання цих відносин в окремих європейських країнах.

Так, авторка стверджує, що проблема адаптації законодавства в сфері правового забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля в умовах євроінтеграції, є комплексною та багатогранною. Відтак, необхідним кроком для системних позитивних змін у регулюванні даних правовідносин, на її думку, виступає регламентація низки європейсько-правових підходів у даній сфері (с. 165-167).

При цьому, є слушними висновки дисертантки про те, що сучасна європейська парадигма формулювання принципів екологічної безпеки визначена в рамках трьох закономірностей: сталий розвиток і використання природних ресурсів; охорона довкілля; мінімізація екологічного ризику. З огляду на зазначене, господарська діяльність в Україні, що пов'язана із видобуванням вугілля, має орієнтуватися на виконання економічних завдань, цілей сталого розвитку в поєднанні із забезпеченням екологічної безпеки загалом (с. 204).

Окреслюючи перспективи розвитку законодавства про екологічну безпеку в процесі повоєнного відновлення у сфері видобування вугілля, на думку

авторки, це законодавство повинно враховувати основні чинники, які вона наводить та аргументує, і за допомогою яких, на її думку, має встановлюватися необхідність його подальшого застосування (с. 202-203).

Як один із висновків, Пльохова А.Ю. висловила позицію про те, що принципи екологічної безпеки становлять основу для розробки національної правової концепції екологічної безпеки. Таким чином, логічно припустити, що принципи в сфері правового забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля повинні бути враховані Координаційним центром з питань трансформації вугільних регіонів при створенні Концепції реформування галузі й Національної програми з трансформації вугільних регіонів до 2027 р., зокрема, в Екологічному компоненті розвитку територій в результаті зменшення видобутку вугілля.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання висновків та пропозицій дисертації у таких сферах:

1) у нормотворчій діяльності – як теоретико-правовий матеріал при розробці або удосконаленні чинного екологічного законодавства, у тому числі, законодавства України про надра та в сфері забезпечення екологічної безпеки;

2) у науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок у процесі вивчення проблем правового забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля;

3) у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування у сфері забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля;

4) у навчальному процесі – при викладанні курсів і спецкурсів з екологічного права та права екологічної безпеки в юридичних і технічних закладах вищої освіти, при підготовці підручників, навчальних та методичних посібників, а також у науково-дослідній роботі здобувачів освіти.

Виклад у наукових публікаціях положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації

дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, відображені у чотирьох наукових статтях, що опубліковані в українських наукових виданнях, включених на момент опублікування до переліку наукових фахових видань України, в одній науковій статті, опублікованій у періодичному науковому виданні іншої держави в одній науковій статті, опублікованій у періодичному виданні, проіндексованому в базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, а також апробовані на десятих національних та міжнародних наукових конференціях.

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності.

Дисертація Пльохової А.Ю. оформлена відповідно до нормативних вимог, що висуваються до таких наукових праць. Дисертація написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки і рекомендації, що викладені у дисертації Пльохової А.Ю., є логічно сформульованими та належно обґрунтованими. У рецензованій дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертаційної праці. Переважна більшість висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації Пльохової А.Ю. та в її публікаціях, мають належний рівень обґрунтування. Водночас, відзначаючи у дисертації Пльохової А.Ю. певні переваги, слід врахувати, що дана робота містить низку дискусійних положень, а також положень, які потребують додаткової конкретизації в процесі захисту.

1. Обґрунтовуючи наукову новизну одержаних результатів, дисертантка в межах положень, які виносяться вперше, робить висновок про те, що до кола об'єктів правовідносин із екологічної безпеки на всіх стадіях підготовки, здійснення і припинення видобування вугілля слід віднести наступні групи: антропоресурсні; природоресурсні; господарськоресурсні; історико-культурні. У зв'язку з цим, цікавить додаткова аргументація авторки про те, чому вона окремо також не виділяє природоохоронні правовідносини. Оскільки, очевидним є те, що вони мають взаємопов'язаний характер із правовідносинами в сфері забезпечення екологічної безпеки, в тому числі, при видобуванні

вугілля. При цьому, дисертантка в роботі не одноразово згадує про охорону надр.

2. Додаткової аргументації потребує положення дисертантки, яке набуло подальшого розвитку, про те, що забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля у системі гірничого права слід розглядати як одну з підгалузей екологічного права та правового інституту екологічної безпеки, що посідає самостійне місце в системі екологічного права, яке характеризує його як складний правовий інститут екологічного права, що охоплює систему відносно відокремлених і пов'язаних між собою норм гірничого права та права екологічної безпеки, які регулюють відповідну групу суспільних відносин (с. 14-15). Як співвідноситься у даному разі сфера видобування вугілля, як підгалузь екологічного права, і як окремий правовий інститут екологічного права?

3. Згідно зі ст. 166 Земельного кодексу України під рекультивацією порушених земель розуміється комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та у гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, підлягають рекультивації. Для рекультивації порушених земель, відновлення деградованих земельних угідь використовується ґрунт, знятий при проведенні гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, шляхом його нанесення на малопродуктивні ділянки або на ділянки без ґрунтового покриву.

В зв'язку з цим, вбачається за необхідне уточнити, чи розглядає авторка питання рекультивації земельних ділянок відповідно до ст. 18-1 Кодексу України про надра в якості одного із заходів забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля, адже цей процес згадується у роботі лише фрагментарно і, як уявляється, є недостатньо розкритим.

4. Дисертантка вживає такі терміни як «вугільні шахти», «добувні підприємства вугільної галузі», «вугледобувний об'єкт» без зазначення їх співвідношення. З огляду на чинне законодавство (ст. 1 Гірничого закону України, ст. 1 Закону України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» тощо), легітимними слід вважати, відповідно, поняття «шахта» та «вугледобувне підприємство». «Шахта» – це гірниче підприємство з видобування корисних копалин (вугілля, солей тощо) підземним способом, а «вугледобувне підприємство» – гірниче підприємство, основним видом економічної діяльності якого є підземне або відкрите добування вугілля, до складу якого можуть входити шахти, шахтоуправління, розрізи та інші відокремлені підрозділи, що виконують допоміжні функції. Таким чином, доцільно було б, щоб дисертантка пояснила правомірність та необхідність застосування й інших тотожних понять у даній сфері, які вона пропонує.

5. Аналіз сучасного стану національного законодавства, свідчить про те, що воно потребує суттєвих змін для подальшого розвитку правового забезпечення екологічної безпеки, в тому числі, при видобуванні вугілля. Останні процеси, очевидно, будуть згортатися не лише у зв'язку із підтримкою Україною Європейського зеленого курсу, а й внаслідок мілітарного впливу на більшість вугільних шахт Донецької та Луганської областей. Наприклад, лише за 2023 р. на цих територіях агресором було затоплено 15 шахт, відновлення експлуатації яких буде співставним із будівництвом нових. Тож цікавить думка та оцінка дисертантки щодо доцільності вдосконалення гірничого законодавства в напрямку реформування вугледобувної галузі за обставин, що склалися.

Варто було б також окремо обґрунтувати та/чи провести класифікацію правових способів та засобів щодо поліпшення екологічної безпеки при видобуванні вугілля.

Разом із тим, викладені вище положення, здебільшого, мають дискусійний характер. Вони є висвітленням власного бачення офіційним опонентом окремих дискусійних аспектів тематики дисертаційного дослідження, деякі з яких, очевидно, можуть і не збігатися з позицією дисертантки та її наукового

керівника. Ці положення у цілому не впливають на високу позитивну оцінку дисертації Пльохової А.Ю., а свідчить лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджених авторкою проблем.

Загальний висновок:

Дисертація Пльохової Анастасії Юріївни за темою «Правове забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

На підставі зазначеного вище, можна зробити висновок про те, що дисертація Пльохової Анастасії Юріївни на тему «Правове забезпечення екологічної безпеки при видобуванні вугілля» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Пльохова Анастасія Юріївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонентка:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри екологічного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Тетяна ШАРАЄВСЬКА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:08:42 04.01.2024

Назва файлу з підписом: Відгук_Шараєвська_дис. Пльохова А.Ю.pdf.p7s
Розмір файлу з підписом: 450.4 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Шараєвська_дис. Пльохова А.Ю.pdf
Розмір файлу без підпису: 433.1 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ШАРАЄВСЬКА ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

П.І.Б.: ШАРАЄВСЬКА ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2999520981

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:08:40
04.01.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000B723B0170B1AE04

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00